

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

PEDAGOGICKÁ A ŠKOLNÍ PSYCHOLOGIE

Pedagogicko-psychologická diagnostika

Úvodem

- Tradiční uchopení tématu akcentuje výčty metod pro konkrétní aspekty použití
- Druhou možností je kombinace prvního přístupu a výsek témat z metodologie a statistiky (části klasické teorie testů)
- V této prezentaci jde spíš o postihnutí podmínek a způsobu uvažování o problematice; konkrétní diagnostické postupy jsou a) součástí dalších kurzů a b) součástí dalšího postgraduálního studia

Oblast poradenství – institucionální rámec

1. Rutinní (pedagogická a psychologická) diagnostika v běžné výuce
2. Poradenský systém (v ČR je založen na **dvou pilířích**)
 - a) Činnost školních poradenských pracovníků na školách je někdy označována termínem „**školní poradenské pracoviště**“,
 - nejedná se však o samostatnou organizační formu nebo o jednotku v rámci školy, která má nebo by měla mít právní subjektivitu.
 - Školní poradenské pracoviště je v základní formě tvořeno činností **školního metodika prevence a výchovného poradce**.
 - V rozšířené verzi školního poradenského pracoviště je činnost metodika prevence a výchovného poradce, kterého musí mít každá škola, doplněna také činností **školního speciálního pedagoga** anebo **školního psychologa**. Některé školy dokonce zaměstnávají oba školní poradenské specialisty (školního psychologa a speciálního pedagoga), a to buď z vlastních zdrojů, nebo z různých grantů a dotací EU.
 - b) Druhým pilířem poradenského systému ve školství jsou tzv. školská poradenská zařízení. Tvoří je pedagogicko-psychologické poradny a speciálně pedagogická centra. Tato zařízení zajišťují činnosti a služby pro děti, žáky, studenty a jejich zákonné zástupce, školy a školská zařízení.

Řadíme sem poradny a centra:

 - speciálně pedagogické
 - pedagogicko-psychologické
 - preventivně-výchovné
 - informační
 - diagnostické
 - poradenské
 - metodické
 - napomáhají při volbě vhodných vzdělávacích postupů

Spolupracují s orgány sociálně právní ochrany, zdravotnickými zařízeními, soudy aj.

- ▣ *Profesní příprava učitelů v tomto směru není zcela uspokojivá a dostatečná, např. klasická teorie testů je nahlížena jako příliš složitá pro budoucí učitele*
- ▣ *Řada negativních konsekvencí – testování jako unikátní know-how; neschopnost adekvátně chápat výsledky testování (např. PISA); problémy s organizací větších projektů (státní maturita; plošné testování)*
- ▣ *Otázka obecné psychologické gramotnosti (jeden z aktuálních projektů EFPA)*

Seminární cvičení

- Co bychom chtěli, aby o psychodiagnostice (doz)věděli
 - ▣ Studenti v pregraduálním studiu psychologie
 - ▣ Studenti učitelství a učitelé
 - ▣ Rodiče žáků a studentů
 - ▣ Novináři

Teoretický rámec

- **Vzdělávání jako nástroj změny**
 - Koncept rovných příležitostí (equal educational opportunity) vychází ze snahy vyrovnávat podmínky pro vzdělávání (různé sociální složení třídy, různá kognitivní úroveň x stejní učitelé) a poskytovat stejnou péči.
 - Současně se škola snaží dosahovat tzv. „funkčního minima“ žáků a vyrovnávat jejich dosahované výsledky.
 - Klíčovou figurou v tomto procesu integrace je učitel.
 - Plní roli zprostředkovatele v procesu učení, rozlišuje odlišnosti v průběhu vzdělávání u jednotlivých žáků při zachování kvality procesu vzdělávání.
 - Umí pracovat se žáky se speciálními vzdělávacími potřebami.
 - Umí komunikovat s rodiči těchto žáků.
 - Umí pracovat s odbornými doporučeními pro práci se žákem, zavádí je do praxe - vytvoření IVP.
 - Dokáže využívat podpůrné poradenské služby (asistenti, ŠP, ŠSP, PPP, SPC...).
 - Zvládá práci s předsudky.
- Zdroj Zapletalová, 2010

Teoretický rámec II

- Klasická teorie testů (např. Urbánek, Denglerová, Širůček, 2011)
 - ▣ Klasický příklad - didaktické testy (viz např. též cíle učení)
 - ▣ Validita, reliabilita, konzistence škál (α)...
 - ▣ Teorie konstrukce testů (dotazníků), analýza položek
 - ▣ Normalizace, normy
- Teorie odpovědi na položku (IRT), počítačové adaptivní testování (Jelínek, Květon, Vobořil, 2011)
- Teorie vědomostního prostoru (KST) (např. Denglerová in Urbánek, Denglerová, Širůček, 2011)

Perspektivy pohledu

- Pedagogická vs. psychologická diagnostika
- Individuální vs. skupinová diagnostika
- Diagnostika, evaluace a hodnocení (vnitřní / vnější; rutinní / intervence)
- Screening vs. cílená diagnostika
- Ex post vs. Pro futuro diagnostika
- Žák-třída-třídy-škola-školy-vzdělávací systém-
mezinárodní srovnání – různé cíle a úrovně
diagnostiky
- (...)

Praxe

- Od segregace k integraci (děti se specifickými výchovně vzdělávacími potřebami v hlavním vzdělávacím proudu)
 - ▣ Zásadní změna v „modelu žáka“
- Psycholog pro školy vs. psycholog ve škole
- Etablování semiprofesí a přesun některých diagnostických činností mimo profesní rámec psychologie

Diagnostika jako systematická činnost

- Čtyři základní otázky (Gavora, 2011)
 - ▣ Proč? (účel; informace vedoucí ke zlepšení procesu edukace)
 - ▣ Co? (diagnostická hypotéza)
 - ▣ Jak? (metody a nástroje)
 - ▣ Jakým způsobem se pracuje s výsledky? (rozhodování a plánování)

Oblasti diagnostiky rutině prováděné učiteli (Gavora, 2011)

- Kognitivní charakteristiky (vědomosti, pozornost, paměť, ...)
- Tvořivost
- Emocionální charakteristiky (motivace, postoje, zájmy)
- Sebepojetí
- Chování (vč. Snahy, vytrvalosti, ...)
- Sociální vztahy (klíma)
- Psychosomatická kondice

Oblasti diagnostiky rutině prováděné učiteli II (Gavora, 2011)

- Oblasti – domácí a širší sociální prostředí
- Vstupní diagnostika
- Formativní diagnostika (zvládání učiva, naivní teorie, mikrodiagnostika ve výuce)
- Sumativní diagnostika
 - ▣ Subjektivní zodpovědnost za úspěch žáka

Běžné metody a nástroje v práci učitelů

- Pozorování (nepřipravené, připravené – hospitace)
- Rozhovor (diagnostický, anamnestický)
- Analýza dílčích produktů činnosti či portfolia (příklad komplexní diagnostiky)
- Vědomostní testy
- Dotazníky, škály
 - Mnohdy problematické psychometrické parametry, sporný převod či neřešená otázka autorských práv
 - Problematický způsob použití psychologických nástrojů laiky (sociometrie aj.)
 - Z pohledu vydavatelů testů původně nepříliš zajímavý obchod; s přílivem prostředků řada odborně sporných aktivit – např.
 - Barvy života - <http://www.dap-services.cz/> stanovisko UPA <http://www.upacr.cz/doc/Stanovisko-UPA-Barvy-zivota-11-2012.pdf>
 - Socioklima - <http://www.socioklima.eu/>

Etické aspekty

- Řešeny v rámci etických kodexů odborných společností (velmi stručně)
 - ▣ Řada odborných diskusí
 - <http://www.facebook.com/groups/303285283018849/>
- Řešeny v podobě standardů pro pedagogické a psychologické testování
 - ▣ AERA, APA, NCME: Standardy pro pedagogické a psychologické testování. Praha: Testcentrum, 2001.
 - ▣ Aktivity pracovní skupiny EFPA

Mezioborová spolupráce

- Je poměrně obtížná
 - Pedagogové mají jen rámcovou představu o možnostech psychologické diagnostiky
 - Problémy s předáváním kontextových informací (...)
 - Psychologové mají jen rámcovou představu o výuce ve škole
 - Problémy s formulací konkrétních doporučení
- Několik projektů, které problém pomáhaly řešit pod hlavičkou IPPP jako metodického a zastřešujícího pracoviště
 - VIP-kariéra I-III (financování ŠP na školách, vývoj metod)
 - SIM, CPIV (podpora inkluzivní praxe škol)
- V současnosti jednotné metodické vedení chybí (IPPP sloučeno s NÚV); v návrzích legislativy supervize přisuzována řadě institucí – např. ČŠI

Seminární cvičení

- Co je vám ve zprávách z vyšetření v PPP, které máte k dispozici chybí?
- Co by měl vědět učitel, aby mohl takto prezentované výsledky využít?

Literatura

□ Klasický text

- HRABAL, Vladimír ml a Vladimír st HRABAL. Diagnostika :pedagogickopsychologická diagnostika žáka s úvodem do diagnostické aplikace statistiky. 2. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2002. 199 s. ISBN 80-246-0319-5.

□ Rozšiřující texty

- Urbánek, Tomáš; Denglerová, Denisa; Širůček, Jan. Psychometrika. Praha: Portál 2011.
- AERA, APA, NCME: Standardy pro pedagogické a psychologické testování. Praha: Testcentrum, 2001.
- Martin Jelínek, Petr Květon, Dalibor Vobořil. TESTOVÁNÍ. V PSYCHOLOGII. Praha: Grada Publishing 2011.
- Kožuřuchová a kol. Pedagogická diagnostika v primárním vzdělávání. Bratislava: SPN, 2011

Seminární cvičení

- Co je na materiálech, které jste jako skupina dostali k dispozici z pohledu psychologa neobvyklé?

KLIMA ŠKOLY A JEHO DIAGNOSTIKA (NEBUDE OBSAHEM TESTU)

Příklad skupinové pedagogicko-psychologické diagnostiky

Klima školy

- Původně chápáno jako srozumitelná **charakteristika konkrétního prostředí školy a charakteristika určité osobitosti konkrétního prostředí školy.**
- Současné přístupy - **klima školy jako relativně stálé postupy vnímání, prožívání, hodnocení a reagování všech osob, které se účastní dění v konkrétní škole, na interakce a děje, které se ve škole odehrávají** (srv. např. Freiberg, 1999, Čáp, Mareš, 2001, s. 581 ad.).
- Klima je **subjektivně zbarvená metafora**, která se pokouší **postihnout individuální prožitek i sociální zkušenost s konkrétní školou.**
- **Důležitou charakteristikou klimatu je tedy jeho dualita.** Jednak v sobě obsahuje prvky individuálního vnímání a hodnocení, zároveň ale předpokládá jejich sdílení a komunikaci o nich s dalšími lidmi ve škole..

Různé účely zjišťování klimatu školy

V praxi bohužel často zaměňovány

Explorace

- Výzkum
 - ▣ Vychází z výzkumné otázky (širší zaměření)
 - ▣ Nástroje zohledňují i metodologické aspekty šetření
 - ▣ Nižší znalost kontextu školy
 - ▣ Případná náročnost na administraci a vyhodnocení není problém
 - ▣ Snaha o postihnoutí všech potenciálně významných aspektů života školy
 - Snaha o univerzální dotazníkové řešení
 - Širší baterie položek (otázek)
 - Náročnější pro respondenty (méně konkrétních položek)

Evaluace a autoevaluace

- Praxe
 - ▣ Vychází z konkrétních potřeb
 - ▣ Menší znalost metodologie (často nápodoba vzorů)
 - ▣ Velká znalost kontextu školy
 - ▣ Požadavek na jednoduchost administrace i vyhodnocení
 - ▣ Snaha o postihnoutí konkrétních aspektů života školy
 - ▣ Různé účely použití – např.
 - Screening
 - Řešení konkrétních

Stav předcházející tvorbě nástrojů v projektu Cesta ke kvalitě

- Výzkumné nástroje
 - diplomové práce, disertace, mezinárodní srovnání (*PISA atd.*)
 - kvalitativní i kvantitativní přístupy
 - (*dotazníky, rozhovory, focus groups*)
 - vycházející z různých paradigmat
 - klima školy, kultura školy
 - věcně ad hoc adaptace zahraničních metod či jejich deriváty
 - často problém s uchopením specifického kontextu české školy
 - relativně často i metody vlastní konstrukce s problematickými vlastnostmi (validita, reliabilita)
- Komerční nástroje
 - Mapa školy – SCIO, Kalibro... (*též s kořeny v zahraničních nástrojích*)
- Odborně nepřijatelné aktivity s diskutabilním teoretickým pozadím
 - Barvy školy – DAP - <http://www.upacr.cz/index.php?lng=cs>
- Lidová tvořivost – postupy vyvinuté školami

Praktický rámec

- Zadání projektu „Cesta ke kvalitě“
 - Několik omezení
 - čas, rozsah pilotní studie, obsah dalších nástrojů ...
 - Tvorba on-line administrované metody s automatickým vyhodnocením a generovanou zprávou („*Co nejjednodušší z hlediska uživatele – koordinátora autoevaluace ve škole.*“)
 - Možnost opakovaného zadávání s ohledem na různé oblasti zájmu školy
- Konkrétní potřeby škol (ve smyslu vedení škol)
 - Informace o prostředí školy
 - Podklady pro rozhodování
 - Výběr obsahu v rukou školy (nenabízíme odpovědi na otázky, které si škola neklade)
 - ...a v neposlední řadě příležitost k zamyšlení pro účastníky anket

Příklad nástroje upravitelného
podle požadavků konkrétní školy

Ankety pro... (*učitele, žáky a rodiče*)

- Autory jsou *Mgr. T. Kohoutek a Mgr. et Mgr. Jan Mareš*
- Dotazník je použitelný pro žáky 2. stupně základních škol a všechny typy středních škol.
- Tři varianty (pro učitele, žáky i rodiče) s možností výběru 30 z cca 150 položek v každé variantě k zjištění názorů na různé oblasti školního života
- Varianty nabízejí v rámci okruhů modifikované formulace otázek

Konkrétní podoba nástrojů

- Uživatelská příručka
 - ▣ Dostupná online jako pdf soubor
 - ▣ Součástí jsou pokyny pro zadání, práci s výsledky i možnost orientačního srovnání
 - ▣ Součástí jsou i upozornění na omezení nástroje
- Vlastní dotazník
 - ▣ Součást příručky (manuálu)
 - ▣ I online verze na portálu rvp.cz
- Evaluační zpráva
 - ▣ Generovaná automaticky po skončení sběru odpovědí
 - ▣ Příklad rovněž v příručce

Ankety pro učitele – oblasti

1. Postoje, preference
 2. Reflexe vlastních výsledků, sebehodnocení
 - 2.1 výsledky žáků
 - 2.2 úspěchy (ve vztahu k preferencím)
 3. Metody a formy výuky
 4. Výsledky, hodnocení
 - 4.1 hodnocení žáků
 - 4.2 náročnost požadavků školy
 - 4.3 překážky
 5. Sebehodnocení činnosti pedagoga
 - 5.1 zdroje zpětné vazby
 - 5.2 postupy sebehodnocení
 6. Další vzdělávání pedagogických pracovníků
 - 6.1 ochota k dalšímu vzdělávání
 - 6.2 formy dalšího vzdělávání
 7. Spolupráce
 - 7.1 spolupráce v pedagogickém sboru, spolupráce s žáky a rodiči
 - 7.2 spolupráce s nepedagogickými pracovníky
 8. Podpora ze strany školy, vedení školy
 9. Vztahy
 10. Zázemí a vybavení školy
 - 10.1 zázemí
 - 10.2 vybavení pro výuku
 - 10.3 výpočetní technika
 11. Spokojenost s pracovními podmínkami
 12. Shrnující otázky, celkové zhodnocení
- Volitelný modul pro nepedagogické pracovníky:
- 1. Spolupráce s vedením školy, s vyučujícími, s žáky a rodiči
 - 2. Spolupráce s dalšími nepedagogickými pracovníky
 - 3. Spokojenost s pracovními podmínkami, vedením školy, zázemím a vztahy na škole
 - 4. Shrnující otázky, celkové zhodnocení

Anketa pro žáky

- 1. Motivace
- 2. Výuka a vzdělávání
 - 2.1 průběh výuky
 - 2.2 rozdíly ve výuce
 - 2.3 hodnocení
 - 2.4 náročnost
 - 2.5 domácí příprava
 - 2.6 výsledky, překážky
- 3. Atmosféra na škole, vztahy
- 4. Pravidla, problémy
- 5. Zázemí školy
- 6. Další aktivity
- 7. Aktivita, zapojení žáků
- 8. Celkové zhodnocení

Anketa pro rodiče

- 1. Informace
 - 1.1 dostatečnost informací
 - 1.2 přínos jednotlivých zdrojů informací
- 2. Zázemí školy
- 3. Výuka
 - 3.1 spokojenost s úrovní výuky
 - 3.2 spokojenost s oblastmi výuky
 - 3.3 náročnost požadavků školy
 - 3.4 rozdíly v kvalitě výuky
 - 3.5 domácí příprava
- 4. Působení školy
 - 4.1 spokojenost s úrovní výchovného působení (pravidla, institucionální podpora, přístup)
 - 4.2 rozvoj hodnot a morálních vlastností
- 5. Další aktivity (doplňkové aktivity, mimoškolní činnost)
- 6. Vztahy (klíma školy)
- 7. Spolupráce rodičů (participace rodičů na životě školy, komunikace s dítětem o škole...)
- 8. Spolupráce školy s partnery
- 9. Komunikace mezi rodiči a školou
- 10. Vedení školy
- 11. Shrnující otázky, celkové zhodnocení

Příklad „nedotazníkové“ metody pro žáky prvního stupně ZŠ

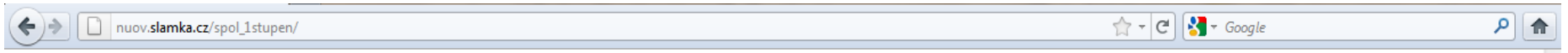
Společenství prvního stupně. Dotazník pro žáky formou počítačové hry

- Autorka: Mgr. D. Denglerová, Ph.D.
- Tento nástroj pomůže zodpovědět otázky týkající se toho, jak žák na prvním stupni ZŠ (ve věku cca 6-11 let) vnímá své školní prostředí. Které aspekty školní docházky hodnotí kladně, které negativně? Jaké aspekty formálního i neformálního vzdělávání způsobují, že se dítě do školy těší?
- Předkládaný nástroj vychází z principu testů sémantického výběru. Test sémantického výběru sestavil a ve své klinické praxi používal V. Doležal již v 60. letech 20. století. Test sémantického výběru reprezentuje v metodologii tzv. psychosémantické metody, které vycházejí z přesvědčení, že je možné odhalit význam, který daný podnět (slovo) pro konkrétního jedince či skupinu nese. Různými přístupy a pojetími psychosémantiky se zabývá T. Urbánek (2003).

Popis nástroje

- Nástroj zjišťuje postoje dítěte k 18 klíčovým pojmům:
 - ▣ moje paní učitelka; známky; přestávka; naše třída (místnost); moji spolužáci; kluci; holky; družina; žáci z vyšších tříd (starší žáci); běhání (lítání) ve škole; oběd ve školní jídelně; paní vychovatelka z družiny; školní záchodky (WC); poznámka; tělocvik; počítače; šatna; kroužky ve škole
- Klíčové pojmy se postupně po jednom zobrazují v horní třetině obrazovky (pojem, obrázek, zvuk)
- Ke klíčovým pojmům jsou přiřazovány atributy
- Na konci je dítě požádáno, aby seřadilo všechny atributy podle toho, jak se mu líbí či nelíbí.
- Sledují se postoje k pojmům prostřednictvím vztahu k referenčním pojmům:
 - ▣ Nejoblíbenější pohádková postava, kterou máš rád(a)
 - ▣ Zlá pohádková postava, kterou vůbec nemáš rád(a)
- Evaluační zpráva je ihned automaticky generována v Excelu

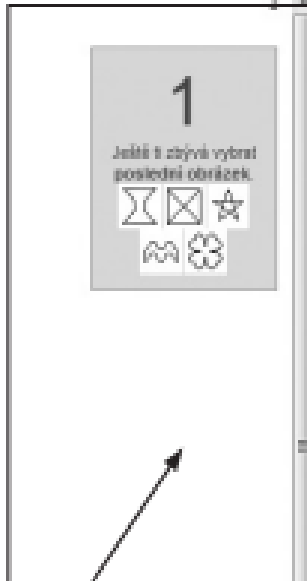
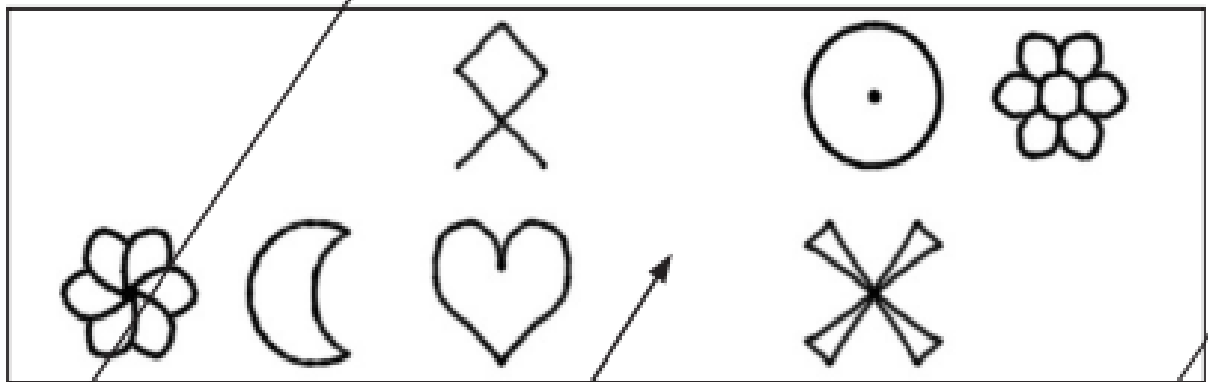
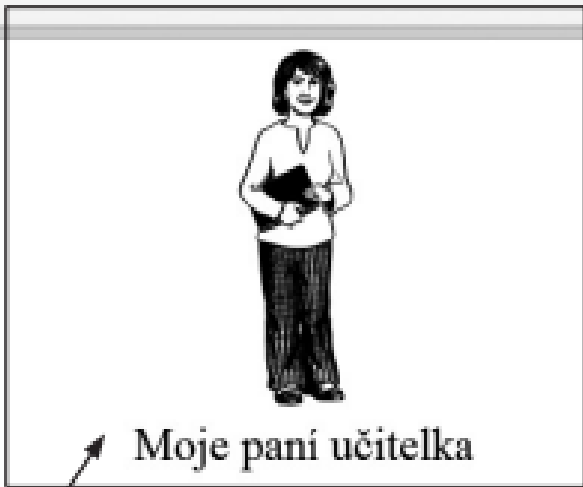
Jak to vypadá?

Moje paní učitelka

1
Ještě ti zbývá vybrat
poslední obrázek.

HODNOCENÝ POJEM

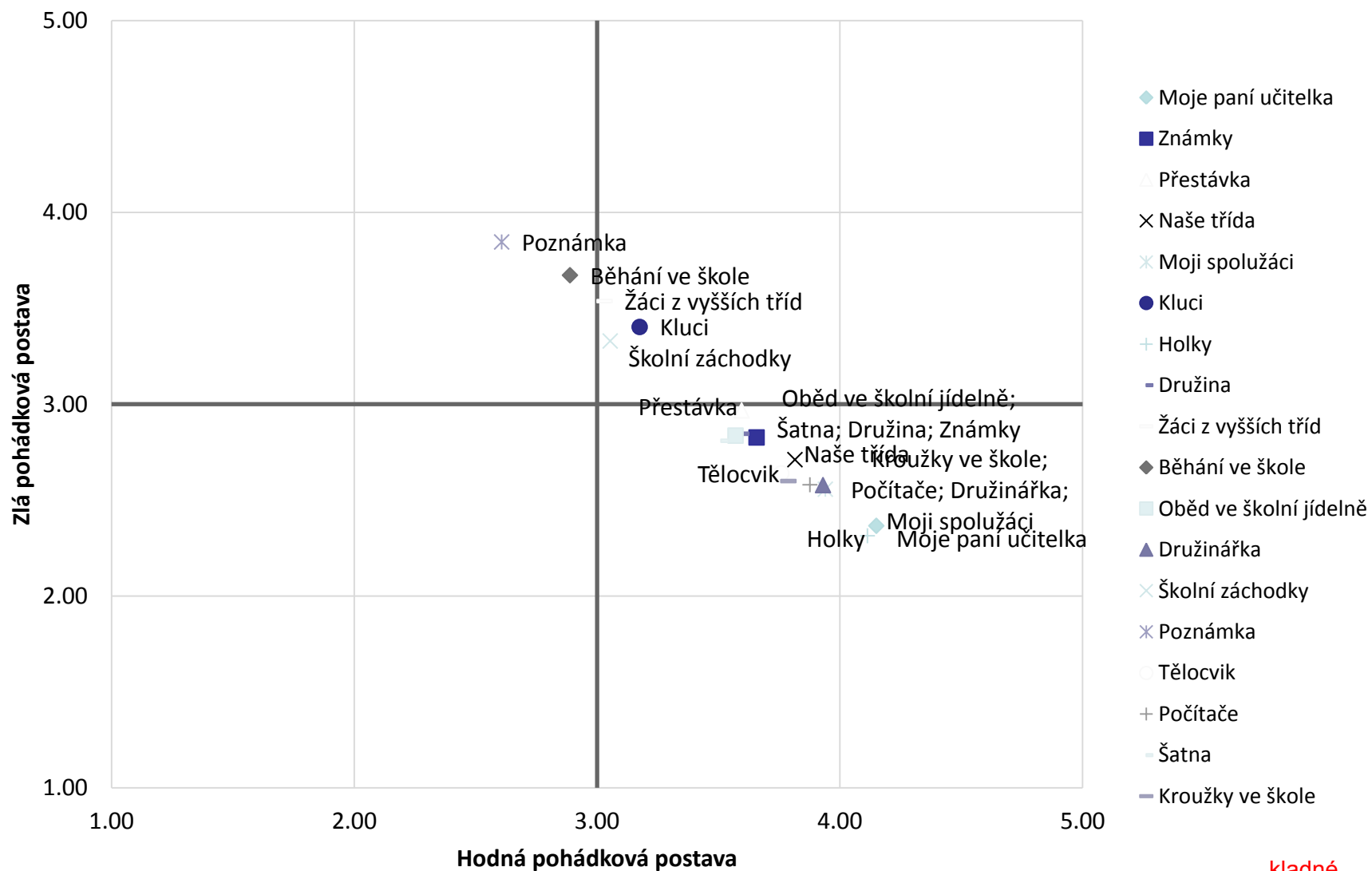
NABÍZENÉ ATRIBUTY

POČÍTADLO ATRIBUTŮ, KTERÉ ZBÝVÁ VYBRAT

Jak vypadají výsledky?

záporné

Postoje žáků 1.stupně ZŠ

kladné

-
- Možnost srovnat výsledky s orientačními normami.
 - Jeden z velmi populárních nástrojů.
 - Vhodný i pro malotřídní školy.

Příklad screeningového nástroje pro žáky

Předcházení problémům v chování žáků

- Autorkou je *doc. PhDr. Věra Vojtová, Ph.D.*
- Dotazník je použitelný pro žáky 2. stupně základních škol a všechny typy středních škol.
- 35 položkový dotazník pro žáky k vyhodnocení silných a slabých stránek školního života ve faktorech
 - ▣ Škola je místo, kam/kde zažívám
 - Úspěch a příležitost
 - Negativní prožívání
 - Vztah učitel – žák
 - Školní status
 - Formování (podpora)
 - Interakce s vrstevníky
- Škála: rozhodně ano–spíše ano-spíše ne-rozhodně ne

Ukázka položek dotazníku

Úspěch a příležitost vymezují indikátory:

- rád se učím,
- vím, že mohu dosáhnout dobrých výsledků,
- jsem často zvědavý,
- hodně se toho naučím,
- učitelé se zajímají o mé názory.

Negativní prožívání vymezují indikátory:

- cítím se osaměle;
- učitelé mě nemají rádi;
- učitelé některé žáky upřednostňují.

Interakci s vrstevníky vymezují indikátory:

- těším se na přestávku,
- kde mě spolužáci přibírají k různým hrám,
- kde je o přestávkách dobrá zábava,
- se spolužáky si rádi povídáme,
- s kamarády děláme mnoho zajímavého.

- Děkuji za pozornost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ